

Köves József
Csillag Gábor vallomásai
(1974)

Mivel jó három évtizeddel ezelőtt szüleim botor módon lekanyarítottak egy darabka bőrt férfiasságomról, életem során jó néhány kellemetlen pillanat közvetett okozóivá váltak.

E rituális szertartásnak köszönhetően például több ízben csak a mázli mentett meg a kinyírástól. Hatéves plutokrata neveltetésem ugyanis veszélyeztette egy Hitler nevű nyugati meg egy Szálasi nevű magyar úriember nemzetvédő elképzeléseit. (Ez okból aztán például fél év késéssel kezdhettem csak el iskoláimat, s gyorstalpaló módon három hónap alatt kellett elvégeznem az első elemi. E kapkodás föltehetően mély nyomot hagyott jellememen és lelkemben: a későbbiek során is gyakorta bizonyultam türelmetlennek, sok mindent elszettem, például a pályaválasztást - és igen gyakran a szeretkezéseket is. Így aztán nemi kudarcaimat is visszavezethetem arra az első műtétre, bár ez nem nagyon lényeges, mert ellensúlyozza, hogy több nemi sikeremet ugyanennek köszönhettem).

Tény az, hogy zsidóságot sokszor úgy vágják a pofámba, mint szégyellni való bűnt, vagy egy szerzett és nem kezeltetett vérbajt, szifiliszt. S hozzá a legváratlanabb pillanatokban!

Húszévesen veszettül szerelmes voltam egy nálam négy évvel idősebb lányba. Néhány szédült, zsongító hónap után a lány elunta szegénységemet, azt, hogy nem vihettem naponta előkelő zenés szórakozóhelyekre, s bár még nem tagadta meg tőlem társaságát, együttléteink alatt

egyre többet kellemetlenkedett. Lassan-lassan annyira rideg-utálatossá vált, hogy szégyen lett volna továbbra is koslatnom utána. Tragikus színezetű (de azért sok lírával átszótt) búcsúlevelet küldtem címére, de ő - mindig makacs volt - nem hagyta, hogy enyém legyen az utolsó írott szó.

Válaszlevelében kitüntetett a kopott gallérú jelzővel (ezt ekkor még romantikus forradalmár lelkületemmel megtisztelőnek véltem), elmondott szájhősnek, elfuserált zseninek, na meg goromba állatnak is. Mindezekben a vádpontokon meglehetősen könnyedén túltettem magam. Ám volt egy mondata, amelyikkel örökre sikerült megsebeznie. "Meg aztán - írta elhidegülése magyarázataként - a szüleim is befolyásoltak, nem tagadom. Igaz, ők csak egy tulajdonságod miatt, amiről Te ugyan nem tehetsz, de hát ők régivágású emberek."

Könnyű lenne itt most elhumorizálnom azon, hogy fentebb jelzett oknál fogva én vagyok régi vágású inkább, de a dőfés nagyobb hatóerejű volt annál, hogysem viccelődjek rajta. A Tulajdonság volt a tőr. Annyit jelentett, hogy zsidó vagyok.

A tisztelt olvasó talán úgy vélekedhet, hajdani szerelmemnek nem volt érzéke a nyelvi finomságok iránt, ezért írt tulajdonságot fajta, vallás, nép, származás - vagy - ha van stílusérzéke és némi ironikus hajlama - állapot helyett.

Én valójában úgy éreztem, Ilonám tökéletes mestere nyelvünknek, mert zsidóságom valóban olyan tulajdonság lehet, mint a görénynek az ő illatossága vagy a rókának a ravaszsága.

Talán ez a szúrás indított arra, hogy makacsul kutatni kezdjem, milyenek is valójában a zsidók, pontosabban milyen vagyok én e tulajdonságommal, érzéseimmel, Európa közepén, útban a személyiség szabadságának teljes kibontakozása felé.

Anyámtól mindig azt hallottam, hogy a zsidókra nagyon jellemző például iszákosság-ellenességük. Ezt sokáig elhittem, mert - ugyancsak például - apám sem ivott (ez az egy szenvedély hiányzott belőle, tán mert a dohányzással, kártyával, lóversennyel és a nőekkel telítődött), de miután - éppen tragikus szerelmem miatt - ötödször is merev részegre ittam le magam, fölmerült a kérdés: hamis a tétel, vagy én nem is vagyok zsidó. Elmentem a vécére, s ismét meggyőződtem róla, hogy Czippóra vérjegye rajtam van, tehát nagyon valószínű, hogy anyám tévedett inkább.

Ezt a Biblia is oldalról-oldalra tanúsította. Akkortájt jutott ugyanis könyveim közé a Károli Bibliája, s én kíváncsian kezdtem forgatni lapjait. "Ittak pedig arany poharakból és külömb-külömbféle poharakból, és királyi bor bőven vala, királyi módon." (Eszter Könyve.) De meg a vén Noé is, aki aztán valóban a legősibb zsidók közül való! "Noé pedig földművelő kezde lenni és szőlőt ültete. És ivék a borból, s megrészegedék, és meztelen vala sátra közepén." (Mózes első könyve.) Nemcsak iszákos, de parázna kéjenc is volt az öreg? Márpedig ha ennyi alkohol meg testiség jellemzi a zsidóság eredetét, anyám valószínűleg szubjektíven ítél, a maga jámbor családjának tulajdonságait próbálja kivetíteni az egész zsidóságra.

Megtörtént aztán egyszer e nemiszervi ellenőrzés másik véglete is. Valami nagy csibészséget követtünk el a

Balaton mellett H. Tibivel meg egy ott megismert félnótás bokszolóval, aki Deltának nevezte magát. Miután már jól összelegeledtünk, váratlanul elkezdett zsidózni. Én meglepetten-zavartan hallgattam, de Tibi naiv pofával ránézett Deltára:

- Gabi is zsidó!

(Mert ha eddig elfelejtettem volna mondani, Csillag Gábornak hívnak, nagyapám Stern Ármin volt, foglalkozására nézvést pályaudvari hordár, majd élete utolsó éveiben egy állami (vagy párt?) garázs éjjeliőre - másrészt cáfolat arra a vádra, hogy Tulajdonságunk tulajdonosainak büdös lenne a fizikai munka.) Delta megütközve nézett rám, majd Tiborra:

- Igen, igen - bizonygattam.

- Az nem létezik - vakarta meg a fejbúbját Delta, hiszen te olyan v a g á n y vagy!

- Pedig zsidó vagyok - hajtogattam makacsul.

- Nem hiszem! Mutasd a pöcsödet...

Leküzdve természetes szemérmemet, bementem vele egy nyilvános illemhelyre, és bizonyítottam. A fejét csóválta még fél óra múlva is. Nem értette... Amiből azt a következtetést kellett levonnom, hogy a zsidók talán gyámoltalanok. Ezt erősítette meg B. Géza is, amikor egyszer a Hungária (New York) kávéházban a zsidók legendás gyávaságát elemezte.

- És hagyták magukat a vágóhídra terelni... Az ellenállás legkisebb jelét sem adták.

Ezt igaznak tartottam, hiszen jómagam is elindultam negyvennégyben a nyilasok első vezényszavára a KISOK pálya felé, ahonnét hitsorsosaimat transzportálták Európa különböző emberi fehérvét feldolgozó üzemeibe. De ha ez nem bizonyíték -

hiszen én akkor csak hatesztendő voltam -, akkor hozhatom példának anyámat és szélütött-béna nagyanyámat, akik aztán igazán felnőttek voltak, mégis ellenállás nélkül indultak el az úton. M. Tamás, aki egy társaságban ült velünk, ellentmondott Géza érveinek. Ő a varsói gettólázadásra hivatkozott, Géza pedig a "kivétel erősíti a szabályt" közhelyét hajtogatta.

Eszembe jutott vitájuk közben, hogy a középiskola utolsó osztályában a bal oldali - ablak felőli - padsorban ültem, egy Frankl Márton nevű véznácska, gyámoltalan kis zsidógyerek társaságában. Mögöttem Szász Gyuri ült, Marci mögé meg új fiú került, Seicz János. Seicz - kissé a nevéhez méltóan szép szál szőke Szász biztatására - az első pillanattól piszkálgatta a törékeny Marcit. Bumfordi képén ilyenkor nyálas kajánság honolt. A harmadik napon már engem idegesített a szórakozása, és ráfordultam, hogy szétverem a fejét. Szász is közbeszólt, ellenem uszította a budafoki sváb gyereket. Nem is eredménytelenül, mert tanítás után megverekedtünk a kapu előtt. Harminc vérszomjas kamasz ordítása közepette falhoz vágtuk táskáinkat, és egymásnak ugrottunk. Amikor Hanzi - így neveztük el - megszorította a derekamat, éreztem, hogy rettentő erő van benne. Megpróbáltam szétfeszíteni a karját. Nem ment könnyen, azonnal gyöngyözni kezdett a homlokom. Talán a tehetetlenség nyomta halántékomig állati dühömet: hirtelen beleharaptam az orrába, s amikor könnyezve elvette rólam karjait, nekivágtam a falnak. Rögtön rávettem magam, jobbal-ballal csépelni kezdtem a fejét. A váratlan ellentámadás annyira megbénította, hogy még védekezni is elfelejtett. Ütéseimtől bamba

képpel csúszott egyre lejjebb és lejjebb a fal mellett, miközben osztálytársaim lelkes szurkolóként bíztattak további küzdelemre. Amikor aztán egy hatalmas balkezesből lebillent a földre, fölcsúszott nadrágszára alól döbbenetes meglepetés bukkant elő.

Egy múltból.

- Gyalázat - hörögte Szász -, képes volt megverni egy nyomorékot! Fúj! Állat!

A többiek vele süvöltöttek, akár a stadionban, amikor a vérszomjas hátvéd szándékosan eltiporja az ellenfél szélsőjét.

Én meg nem tudtam levenni szemem a látványról. Fülemben zúgott társaim üvöltése, és olyan rettenetesen szégyelltem magam, mintha tudtam volna, hogy féllábú gyerekekre támadtam.

Egyszer győztem le valakit - akkor sem bizonyultam hősnek. Hetekig gyűlölettel nézett rám az egész osztály. Vétettem az íratlan erkölcsi törvények ellen. Pedig ők sem tudták korábban, hogy Hanzi nyomorék. Talán csak Szász tudott erről. Hanzi mellett ő maradt még erkölcsi győztes.

Összetartó népség! Ezt is sokszor hallottam, hol megrovóan, hol meg bizonyos tisztelettel. Ilyenkor eszembe jutottak a régi szép családi veszekedések, meg az, hogy apám egyszer valami apróság miatt öt évig nem állszóba tulajdon fivérével.

Évekig a nagynénémnél laktunk albérletben. Család- és rokonszeretete sugallta talán, hogy valamiért nap mint nap ordított velünk. Már reszkettünk, ha meghallottuk érkezését, a hangjától pedig elszorult a torkunk. Apró kis összeesküvéseket szövögetett a házmesterrel ellenünk. A lánya pedig - az unokanővérem

- amikor egyszer meglátta, hogy új heverőt vásároltunk, Őrjöngve támadt ránk.

- Hát végleg be akartok telepedni ide? Nem, abból nem esztek! Szereztek más helyet, nem adom ki nektek a szobát! Ki akartok túrni minket? Mintha olyan nagy élmény lett volna velük lakni.

Hát ennyit a legendás összetartásról.

Aztán a legveszedelmesebb tulajdonság-jelzés. Hogy a zsidók gátlástalan üzletemberek, kizsákmányolók, harácsolók, csalók. És ebben is van valami. Lóri bácsi - derék szomszédunk - például a szarból is aranyat csinált. Egyébként őt az összetartásra is felhozhatom példának: a nyilas uralom alatt fáradságot nem kímélve szerzett nekünk hamis svéd menlevelet. Szívességből, potom áron: anyám briliánsgyűrűjéért, egyetlen ékszeréért. De minket - valahogy . érintetlenül hagyott e jellegzetes TULAJDONSÁG. Annyira, hogy anyám például száz forintot talált egyszer. Más ember zsebre vágta volna. Ő? Fölvette, s az első előtte bandukoló férfit megszólította: - Uram, nem maga ejtette el véletlenül ezt a százast? Véletlenül ő volt. S ezt az anyám még büszkén mesélte is! Nekem is megvan a hasonló történetem. Még gyerekkoromban - úttörőtáborban - kagylókat keresgélünk a Balaton mélyén. Ez úgy működött, hogy a talpunkkal tapogattuk az iszapot, s ha megéreztük a kagylót, lemerültünk érte a víz alá. Egy alkalommal valami kemény tárgyat éreztem a lábujjam alatt. Ez jó fogás lesz - gondoltam -, és kiemeltem a kezemmel. A vízben lepergett róla az iszap. És én egy hatalmas arany pecsétgyűrűt tartottam ujjaim között. Azonnal kivittem a partra, és becsülettel leadtam a kabinosnak, hogy "ezt valaki elvesztette". Amikor apámnak elmeséltem a

történetet, meggyőztem vele arról, hogy hülyegyereket nemzett a világra.(Lásd még: ha egy zsidó buta, akkor nagyon buta:)

Lehet, hogy valami sajátos üldözési mánia alakult ki bennem TULAJDONSÁGOM témakörében, nem vitatom. Gyakran a legártatlanabb megjegyzésekre is összerezzenek, és riadtan pislogva lesem, észrevették-e rajtam. Volt egy időszak, amikor a Bibliával próbáltam védekezni támadások vagy játékos élcelődések ellen. Mátéra hivatkoztam, az evangélistára, aki szerint is "Jákob nemzé Józsefet, férjét Máriának, a kiből született Jézus, a ki Krisztusnak nevezetik." Ez az érv nem hatott, mások is megpróbálták előttem az évszázadok folyamán felhasználni, sokkal különben és bölcsebben, mint én. Itt nem érvekre van szükség, itt mindenkiből külön-külön ki kell mosni az előítéletek nyomot hagyó foltjait. Ilám mellett egy ifjú költő volt az, aki erre rádöbentett, s megindította bennem a helykeresés igényét. Ez a poéta közismert antiszemita hírében állt. De ez nem zavarta abban, hogy igazán jó barátságot kössön velem. Hónapokig szinte naponta együtt jártuk a belső kerületek legócskább kocsmáit (v.ö. A zsidók nem részegesek), s miről is lehetett volna szó közöttünk féldecizéseink közepette..?

Gáspár - így hívták - a Hajdúságból érkezett, s bár igen urbánus verseket írt, ízes kiejtése jelezte származását. Gyönyörűség volt hallani, ahogy "ídesanyjáról" beszélt, s különösen amikor kacskaringósan elkáromkodta magát, a lúfaszt emlegetve.

A harmadik féldeci után mindig regényírásra bujtatott.

- Néked kell megírnod a zsidóregényt - hajtogatta ilyenkor -, Pap Károly nyomdokaiba kell lépned. Érted? Ne hagyd, hogy félfasiszták írjanak megható történeteket öreg, meghurcolt zsidókrul... Hamisak mind, nem ismerik a ti valódi világokat!

Hiába mondtam: én sem. Nem hitte el. Egyik könyvét így dedikálta: "Csillag Gábornak, testvéri jó komámnak, Pap Károly utódjának őszinte szeretettel

Tóth Gáspár.

"Hát ilyen antiszemita volt ő.

Talán beszélgetéseinknek köszönhető, hogy egyre mániákusabban beleszeretett a zsidó rituális dolgokba. A Klauzál-téri borozóba járt inni, Sálommal köszönt a főnöknek. Aztán a Rumbach utcában szerzett ismerősöket, bevitette magát a zsinagógába is, és hasonlóságokat fedezett föl a héber vallási énekek meg a magyar népdalok között.

Egyszer engem is elhurcolt ebbe a szörnyű kőfalakkal zárt rémisztő tömbbe, ahol a pinceablakokat Dávid-csillagos rácsok védik.

- Ez a leggyönyörűbb ősiség! - harsogta. - Itt kellene lenned mindennap, téged befogadnának, és meg kellene írnod... Ez a neked való feladat... Miért nem hiszed el?

Visszafordultam, de nem néztem a szemébe: - Mégis csak antiszemita vagy te, Gazsi! Hát bezárnál ide? A gettóba?

- Lúszart! - dörögte ragyogva. - De érts mán meg, ez maga a tiszta ősi állapot... Most kell megfogni, mielőtt eltűnik...

- Tűnjön el! Nem szabad megfogni. Te meg azt értsd meg, hogy mítoszt eszkábálsz a koszból, a

nyomorból. Nem veszd tudomásul, hogy én nem ismerhetem ezt a kasztot? Hogy más a nagyszüleim se tartoztak ide? Idegenek, szájalomra méltó idegenek... Az isten áldjon meg, jó nagy öklöd van, verd ki vele a fejedből, hogy én Pap Károly vagyok! Én nem vagyok zsidó! Nekem nincs vallásom. Én egyszerűen magyar vagyok és ateista...

- Magyar? - legyintett Gazsi, és felröhögött. - Megtagadod a származásodat?

- Dehogyanis...

Nem hagyta megmagyarázni.

Attól kezdve ez foglalkoztatott. Lehet-e magyar, aki... A befogadáson múlik vagy rajtam is? Hiába soroltam, hogy Heine igazán német, Radnóti igazán magyar. Kamaszév volt ez, elkoptatott semmi. Valami mindig zavart.

Valami megmagyarázhatatlan. Talán félek. A húszadik század második felében, az állítólagos szocializmus küszöbén.

Ahová pedig ismereteim szerint metélt nemi szervvel is van belépési engedély.

Na, ezt hogyan magyarázzam meg?

A p-i városi pártbizottságon az olvasótábor megszervezéséről tanácskozunk. Mi, akik íróként-előadóként veszünk majd részt a táborozáson, nem kérünk pénzt a közreműködésért. Ez természetes. Önként vállaltuk íráságunkat, nem a díjazásért. De most szükség van szemléltető eszközökre is, táblákra, dekorációra. Valami újjal szeretnénk kísérletezni. A helyi grafikusművész számol, kalkulál, aztán megrezdül reneszánsz szakálla:

- Tizenhatezer forint - bukkan ki a végeredmény a szőrzet mögül.

A pártbizottság fiatal titkára cöcög:

- De nagy zsidó vagy te, hallod..!

Ártatlan megjegyzés csak. Játék a tulajdonsággal. A művész göcögve nevet, a többiek vele. Én meg elvörösödöm. Alig bírok közömbös képet vágni. Mintha engem bántottak volna.

Pedig tudom, nem akart bántani senki. Csak ez az egész kasztszemlélet úgy lerakodott az emberekben, hogy talán semmilyen eszmesav nem képes feloldani. De bennem is, különben nem jönnék zavarba ilyenkor! És az is eszembe jut, hogy ha történetesen örményt mondott volna, természetesen rábólintottam volna magam is. Mert ugye a zsidók és az örmények ravasz üzletemberek, a németek alaposak, a franciák pajzánok, a svédek hidegek, az olaszok piszkosak, az angolok ridegek. Egész dobozgyárra való skatulya!

Hát nem! Magyar vagyok, vegyék kérem tudomásul! Ugyanúgy, mint Ön, vagy Ön is... Itt születtem, ezt a nyelvet beszélem, s tán jobban, mint Ön. Vegyék figyelembe Jánost: "A törvény Mózes által adatott, a kegyelem pedig és az igazság Jézus Krisztus által lett."

A kegyelem és az igazság. Lett? Keresnünk kell, mert bozótokba, fák mögé, vastag falak közé rejtőzik el. Néha felbukkanni látszik egy-egy pillanatra, úgy véled, most lecsaptál rá, de játszi kedvvel újra eltűnik valami sötét odú mélyében. Így szórakozik veled, még életed kellemesebb pillanataiban is.

Mint a múlt héten Keszthelyen.

Az író-olvasó találkozó pompásan sikerült. Bakonyi Pali elemében volt, szellemesen és okosan csevegett a költészetről, a saját költői világáról, sok anekdotával fűszerezve komoly mondókáját. A füstös kisteremben vagy harmincan ültek, szép vidéki lányok, fiatal fiúk. Hatalmas tapssal köszöntötték Palit. Aztán én következtem. Két rövid szatírárt olvastam fel, aztán egy költői hangú novellát, amelyiknek Futuna volt a címe. A földgömről lestem el ezt a csendes-óceáni szigetnevet, megkapott valamiért, akkor írtam álmaidról ezt a kis vallomást, fájdalmas-nevetséges valódiságokkal elegyítve benne a békevágyat, nyugalom iránti nosztalgiáimat. Kigyúltak a szemek, igazán elégedett lehettem a hatással. Alig győztünk válaszolni a tengernyi kérdésre. Még a találkozó hivatalos lezárása után is körülvették asztalunkat. Különösen egy dióbarna szemű, nagyon szép lány érvelt rendkívül okosan és szenvedélyesen. Hogy miről? Nem is tudom pontosan, akkor már nem éreztem jelentőségét a vitának: szomjas voltam és rettenetesen kimerült.

Fel is ajánlottam, hogy folytassuk valahol sör mellett a beszélgetést. Vagy heten - öt csinos lány meg egy hosszúra nyúlt kamaszfiú - jött el velünk a közeli zenés szórakozóhelyre.

Ott - természetesen - a diószemű mellé sodródtam. Fenéket akartam akkor már beszélgetni, inni és táncolni szerettem volna, megmártózni ezekben a bájosan meleg szemekben, biztatást kapni a másnaphoz, amelyik újra csak munka és küzdelem - és védekezés alattomos kis férgek orvtámadásai ellen. Nehéz napokat éltem át a szerkesztőségben is, egy jóakaróm - mint már annyiszor -

följelentett riportomért a városi pártbizottságon, fenyegetve érezhettem magam.

Legfeljebb erről beszélgettem volna, mert ez foglalkoztatott hetek óta szüntelenül. Ezért írtam azt a sziget-novellát is, buta elvágódásom jelzéséként. Igen, erről szívesen meséltem volna. Hogy tudom, megnyerem a csatát, mert igazam van, de hány és hány tusába kell beszállnom akaratlanul, s hogyan viszik az alamuszik, a karrieristák szívemet és idegeimet egyre jobban az infarktus felé. És megéri?

Nagyobb dolgokra kellene tartalékolni a fogyó erőt.

De nem beszéltem erről sem, szórakozottan hallgattam a lány csevegését tánc közben is, belefeledkezve igazán gyönyörű szemébe. Aztán visszaültünk, jókorát húztunk a jeges sörből. Ekkor Bakonyi Pali áthajolt fölöttem, és azt mondta a lánynak:

- A nevedet még nem is tudom... Pedig megmondtad az asztalnál, de nem értettem pontosan...

- Weinzierl Helga vagyok...

- Úristen - kurjantott fel természetes borzalommal Pali. - Honnan szerezted ezt az iszonyú nevet? Sváb vagy?

- Porosz. Az apám Németországból került ide a háború alatt.

Meglepődtünk. Pali is, én is. Ez az egyetlen mondat páratlanul fura sorsot sejtetett. S minthogy a németekkel szemben bennem is munkálnak indokolható, de el nem fogadható előítéletek, megkérdeztem:

- Katona volt?

- Igen - mondta a rettentő név gyönyörű tulajdonosa. - Megszökött, és az anyám bújtatta. A háború után összeházasodtak, és itt maradt.

- Fura história - tünődött el Bakonyi Pali. - De te magyar állampolgár vagy?

- Nem. Én magyar vagyok - mondta Helga nem kevés öntudattal.

- Akkor miért nem magyarosítod a neved?
- Mert német is vagyok. Szeretem az apám családját, nem szakítok velük sem...

- Ez nevetséges - mondta Pali -, nem lehetsz egyszerre magyar meg német is...

Dehogynem - fakadtam ki hirtelen, és éreztem, hogy fátyolossá vált a hangom. Bizonyos fokú tisztelettel néztem Helgára.

Pali teletöltötte a poharakat.

- No jó - mondta békülékenyen. - Dehát ugye, az ősi ellenség... Hogy mondjam? Itt vállalni ezt a kettősséget...

A lány rám pillantott, mintha tőlem várna támogatást. Pedig én nem tudtam segíteni. Ebben a pillanatban újra megszólalt a zene. Érzelmesen, lágyítóan. A lány a terítő rojtját babrálgatta, és komolyan mondta: - Sok ütést kaptam már... De hazudjam ki magam a világból? Aztán, mint aki csak elhessen egy legyet, vidáman hangot váltott: - Ez van! Táncoljunk! Átöleltük egymást a parketten. Pali is felkért egy fekete lány a társaságunkból. Egymás mellett forogtunk a szakállas tangó ütemére.

- Előítéletek - dörögtem -, mindenütt előítéletek. Életünk legszebb pillanataiban is... Pali leállt mellettünk. Talán meghallotta?

- Ne haragudj azért, amit az előbb...
- Ugyan - rázta meg hosszú haját Helga.

Tovább táncoltunk volna, de Pali megint felénk hajolt:

- Tulajdonképpen... - Szégyenlősen nevetett. - Az egyik nagyapám sváb volt... Sőt! Dédanyám meg zsidó! Hát mit lehetne még ehhez hozzátenni
